

Politieke verbrokkeling, culturele synthese en multi-ethniciteit

NIEUWE BEELDEN IN DE GESCHIEDENIS VAN PREKOLONIAAL VIETNAM

Het wordt vaak voorgesteld alsof de Viet (of Vietnamezen) de afgelopen twee millennia de dominante bevolkingsgroep zou zijn geweest in het overgrote deel van het huidige Vietnam. Alsof er in Vietnam in 938 na een duizend jaar durende Chinese overheersing sprake was van een voor Zuidoost-Azië unieke politieke eenheid en alsof de Vietnamese cultuur een verkleinde replica van de Chinese cultuur zou zijn.

In deze bijdrage wil ik enige nieuwe inzichten de revue laten passeren. Ik beperk me hierbij tot drie ontwikkelingslijnen in de Vietnamese geschiedenis:

1. de wijze waarop de Viet de dominante bevolkingsgroep zijn geworden in het gebied van het huidige Vietnam.
2. de heel verschillende politieke ontwikkeling in het noorden, midden en zuiden van Vietnam en het ontstaan van de staatkundige eenheid in 1802.
3. de culturele ontwikkeling in deze periode met als de centrale vraag wat de belangrijkste ontwikkelingen zijn geweest die de Vietnamese cultuur hebben gemaakt tot wat die aan het vooravond van de Franse kolonisatie was geworden.

De oudste bevolking

De belangrijkste bevolkingsgroep op dit moment zijn de Viet. Zij maakten volgens de volkstelling van 1999 86 procent van de bevolking uit. Daarnaast kent de huidige staat nog 53 andere bevolkingsgroepen, veelal

aangeduid als minderheden – waarbij we natuurlijk moeten bedenken dat sommige minderheden ooit grote delen van het huidige Vietnam hebben overheerst en dat alleen het verloop van de geschiedenis hen tot minderheid heeft gemaakt.

De oudste sporen van bewoning dateren uit de oude steentijd, zo'n 500.000 jaar geleden. Vanaf het derde millennium voor Christus in de nieuwe steentijd ontstonden er verspreid over het gebied van het huidige Vietnam diverse landbouwculturen die rijst verbouwen en dieren domesticeerden. Vast staat wel dat de oorsprong van de bevolking divers was: voor een deel was die afkomstig uit het huidige China, voor een deel van de rest van het vasteland en van de eilanden van Zuidoost-Azië en in de Stille Oceaan.

Brons- en ijzertijdculturen

Vanaf de zevende eeuw voor Christus tot de eerste eeuwen van de christelijke jaartelling zien we in Viet-

Pieter Meulendijks is lid van de directie van het Candea college in Duiven en promoveerde op de Franse en Amerikaanse beeldvorming van de Vietnamoorlog, schreef artikelen over de historiografie van de diplomatieke geschiedschrijving en de Amerikaanse interventie in Vietnam en de dekolonisatie van Indochina.

In de jaren 39-41 na Christus leidden de beide zusters Trung een reeks gewapende opstanden tegen de Chinese bezetter. Volgens Vietnamese bronnen pleegden zij na een beslissende nederlaag zelfmoord; Chinese bronnen geven waarschijnlijk het correcte beeld dat zij werden onthoofd. Vandaag de dag zijn veel tempels aan de beide zusters gewijd.

nam een reeks van brons- en later ijzertijdculturen als de Dong Son cultuur in het noorden (bekend door de grote tamboeren), de Sa Huynh cultuur in het midden (romdom het latere Hué) en de Dong Nai en Oc Eo of Funan culturen in het zuiden. De eerste cultuur is het bekendste, in de eerste plaats vanwege de nabijheid van China, waar al vroeg een schriftelijke traditie bestond en waar over deze cultuur werd geschreven. Die 'goede burens' misten de andere genoemde culturen. Dat de

'Het noorden van het huidige Vietnam bleef zo tot 938 een provincie van het Chinese keizerrijk'

oude culturen uit het noorden prominenter in de beeldvorming van de oude Vietnamese geschiedenis figureren heeft nog een tweede oorzaak. Toen in de dertiende

eeuw en de eeuwen daarna de Viet uit het noorden hun geschiedenis construeerden hadden zij vooral aandacht voor deze cultuur in hun bakermat en veronachtzaamden andere delen van Vietnam.

Typering van de Vietnamese cultuur

Omdat de bergen vaak tot aan de zee reikten waren de verbindingen over land moeilijk. Dit betekende dat Vietnam nauw was verbonden met de rest van Zuidoost-

Azië en dat er sprake was van een sterke culturele beïnvloeding door dat deel van de wereld. Victor Lieberman wijst in zijn studie *Strange parallels* uit 2007 ook nog op een andere constante in de Vietnamese geschiedenis, die het land volstrekt uniek maakte in Zuidoost-Azië: de krachtige beïnvloeding door China.

Maar hét specifieke kenmerk van de Vietnamese culturele ontwikkeling was het vermogen om die vreemde invloeden te integreren in de inheemse kern van de Vietnamese cultuur. Omdat er steeds weer nieuwe invloeden van buitenaf waren die in belangrijke mate of voor een deel werden verwerkt in de inheemse cultuur in een proces van acculturatie en assimilatie is er sprake van een voortdurend verschuivende culturele identiteit waarbij steeds weer vreemde elementen werden opgenomen.

De 'noordelijke overheersing'

De oorspronkelijke bewoners van de delta van de Rode Rivier waren de Viet. De oudste geschiedenis van de delta is nauw verweven met mythen, die het moeilijk maken met zekerheid uitspraken te doen. Uit de geschiedschrijving vanaf de vijftiende eeuw kennen we de namen van deze vorstenfamilies en door dit verhaal te verbinden met archeologische en Chinese bronnen valt er een beeld te reconstrueren. Wat vaststaat is dat in de agrarische samenleving gebaseerd op de rijstteelt in de delta bepaalde families meer macht hadden dan andere en dat de invloed van het huidige China steeds meer toenam in de laatste eeuwen voor Christus.

Dit leidde in 111 voor Christus tot de inlijving van het gebied van de delta van de Rode Rivier bij China – een situatie die de Vietnamezen aanduiden als die van de 'noordelijke overheersing'. Het noorden van het huidige Vietnam bleef zo tot 938 een provincie van het Chinese keizerrijk. De Amerikaanse historicus Keith Taylor wees in 1983 in *The birth of Vietnam* erop dat het ontwikkelingsproces in die duizend jaar een dualistisch karakter

had: enerzijds werd men er voortdurend aan herinnerd dat men zich niet volledig van China los kon maken, anderzijds groeide geleidelijk aan het zelfbewustzijn dat de Viet geen Chinezen waren en dat hun gebied meer was dan een provincie van China. Bekend zijn uit die periode de vele opstanden – vanzelfsprekend erg belangrijk voor het ontwikkelen van het gevoel van identiteit en als zodanig door Vietnamese historici later ook ten volle ingezet. De allerbekendste is die van de Trungzusters van 40 na Christus, die zou kunnen duiden op sterke matriachale trekken van de oude Vietnamese samenleving in het noorden.

'Het grote Viet' van de Lydynastie

938 was een belangrijk jaar, het jaar van een beslissende nederlaag van de Chinese vloot in de Bach Dang rivier door de handige tactiek van Ngo Quyen. Hij plaatste onder water stevige houten spiezen en lokte vervolgens de Chinese schepen bij vloed de rivier op. Bij eb liepen de schepen op de palen en vormden zo een relatief gemakkelijke prooi voor de kleinere Vietnamese boten. Het is naast de zege van Dien Bien Phu op de Fransen in 1954 het belangrijkste wapenfeit uit de Vietnamese geschiedenis. Daarna zien we in het noorden – dat wil zeggen grofweg het gebied van de Rode Rivier Delta en het land ten noorden en zuiden daarvan – tot eind achttiende eeuw een reeks van dynastieën, met als belangrijkste de Ly, de Tran, de Ho en de Le. Vorst Ly Thai To van de Ly-dynastie (1009-1225) maakte Thang

overlijden hun oudste zoon als opvolger aan te wijzen (in de vorm van een soort dubbelkoningsschap) en met een vrouw uit de eigen familie te trouwen. Familieleden speelden in het bestuursstelsel van de Tran een grote rol bij de aanleg van dijken en landaanwinst. Maar dit betekende ook dat zij zich gaandeweg steeds meer konden verrijken. Steeds was er de bedreiging uit het noorden: in de periode 1257-1288 van de Mongolen. Opnieuw werd deze afgeslagen, dit keer door generaal Tran Hung Dao, opnieuw met de list van met ijzer beklede houten spiezen in de Bach Dang rivier – een volgende held die zijn ereplaats kreeg in het Vietnamese pantheon.

De Le- en de Hodynastie

De tweede helft van de veertiende eeuw was een crisisperiode. Ho Quy Ly, een generaal van de Trandynastie, nam aan het einde van de veertiende eeuw de macht over. De duur van zijn regering (van 1400 tot 1407) is omgekeerd evenredig met zijn invloed: hij probeerde de grip van lokale heersers te verminderen en

'Le Thanh Tong is zonder twijfel de meest bewonderde vorst in de Vietnamese geschiedschrijving'

Long, het huidige Hanoi, tot zijn hoofdstad. De Ly duiden hun staat aan als 'Dai Viet' ofwel 'het grote Viet'. We moeten ons echter geen overdreven voorstelling maken van de grootte van hun staat of hun machtspositie. Zij bestuurden feitelijk alleen gebied rondom hun hoofdstad rechtstreeks en rekruteerden daaruit belastingen en mankracht. Andere vorsten waren door persoonlijke en familiebanden met hen verbonden. Boeddhistische monniken hadden veel invloed en dat zou nog eeuwenlang zo blijven.

De Trandynastie

Na negen generaties werd de Lydynastie afgelost door de Trandynastie (1226-1400). Twisten na het overlijden van een vorst tussen de zonen bij zijn diverse vrouwen, die de Lyperiode hadden geteisterd, probeerden de Trankoningen te voorkomen door nog voor hun

de 'hoofdstad' hiervoor in de plaats te stellen. Terwijl in andere delen van Zuidoost-Azië op dat moment een desintegratie van het centrale gezag plaatsvond (onder andere de verbrokkeling van het grote Khmerrijk) zien we in Dai Viet een tegenovergestelde ontwikkeling. Er werden grenzen aan de omvang van het landbezit gesteld, bestuurders werden naar de provincies gestuurd en het belastingstelsel werd sterker met de hoofdstad verbonden.

Na een twintig jaar durend intermezzo van een Chinese overheersing door de Mingdynastie zette de Ledynastie vanaf 1427 deze politiek voort. Le Thanh Tong (omstreeks 1475) is zonder twijfel de meest bewonderde vorst in de Vietnamese geschiedschrijving. Hij versterkte de bureaucratie zoals die door Ho Quy Ly was ingevoerd, codificeerde de wetgeving en veroverde gebied in het westen (huidige Laos) en in het zuiden.

Deze recente druk is een typisch voorbeeld van de verering van historische helden in Vietnam. Ngo Quyen, hier voorgesteld aan het hoofd van zijn vloot, was de aanvoerder van een groep rebellen die tegen de Chinese overheerser in opstand kwam. In 938 na Christus bracht hij de Chinezen bij de monding van de Bach Dang-rivier een beslissende nederlaag toe. Daarna riep hij zich uit tot koning van het onafhankelijke Viet.

Verspreid over een groot gebied liggen de vaak tot ruïne vervallen indrukwekkende torencomplexen en heiligdommen van

Verwoesting van de Champacultuur

Het moge ondertussen duidelijk zijn dat we de staat waarover de hiervoor genoemde dynastieën heersten niet mogen vereenzelvigen met het huidige Vietnam. Zelfs aan het begin van de vijftiende eeuw omvatte het gebied altijd nog maar een beperkt deel van wat nu Vietnam is. In de heuvels en bergen ten westen van de delta en in de laag gelegen gebieden aan de kust en in het zuiden woonden tientallen andere volkeren. Er is een bevolkingsgroep die met name

zwaartepunt van de politieke macht voortdurend tussen de 'staatjes' verschoof. In de periode van de elfde eeuw tot begin negentiende eeuw kwamen de Champastaates een voor een onder de macht van Dai Viet. Dat de Vietnamese geschiedenis tot voor kort vooral het beeld was van de overwinnaars – dat wil zeggen van de Viet uit het noorden – blijkt nergens duidelijker uit dan wat de Champacultuur is overkomen. Deze cultuur is door de Viet grotendeels verwoest en later bewust verwaarloosd.

'Vervolgens ging hij over tot een systematische vernietiging van de overblijfselen van de Champacultuur'

moet worden genoemd: de Cham. Zij overheersten het centrale kustgedeelte tot 1470 en zij waren nog tot in het begin van de negentiende eeuw invloedrijk in het zuiden. Sinds de derde eeuw bestonden hier staten met een gemeenschappelijke, aan India ontleende, sterk hindoeïstische en boeddhistische cultuur waarbij het

Nadat de staat van Dai Viet zich had hersteld van de Mingbezetting voerde deze een reeks van beslissende oorlogen tegen Champa. In 1471 behaalde Le Thanh Tong een grote overwinning op de legers van Champa, veroverde de hoofdstad Vijaya (ten zuiden van het huidige Qui Nhon), maakte die met de grond gelijk,

onthoofdde meer dan veertigduizend Cham en nam dertigduizend gevangenen mee naar Thang Long – waarbij het hoofd van de Champavorst ‘volgens traditie’ op de voorsteven van zijn schip werd geplaatst. Vervolgens ging hij over tot een systematische vernietiging van de overblijfselen van de Champacultuur. Tot voor kort meenden historici dat de overwinning van 1471 betekende dat Dai Viet simpelweg haar gebied meer dan verdubbelde. Inderdaad beschouwde Le Thanh Tong het gebied tot aan Kaap Varella in de buurt van Nha Trang als zijn invloedssfeer – dat betekende een annexatie in theorie van vijfde van het Champaigngebied. De historicus Po Dharma heeft er echter op gewezen dat Le Thanh Tong nooit in staat was het enorme gebied te besturen vanuit Thang Long en dat hij daarom aan vroegere Champamilitairen en Vietnamezen autonome gebieden gunde ten zuiden van het door hem direct bestuurde gebied. De laatste Champastaat Panduranga werd pas in 1832 door keizer Minh Mang van de Nguyen-dynastie opgeheven.

Culturele beïnvloeding?

Het beeld van een millenniaoude politieke en culturele eenheid van Vietnam is hiermee al in belangrijke mate weerlegd. Maar hoe zit het nu met het ‘klein China’-beeld? Tot de Chinese invloeden moeten we het boeddhisme (oorsprong in het noorden van India), taoïsme en confucianisme rekenen, die zich verbonden met inheemse animistische geloofspraktijken, en het denken in grenzen voor de staat, de opvatting over het ‘mandaat van de hemel’ voor de bestuurders of het Chinese bestuursstelsel met op basis van examens gerekruteerde functionarissen. Het beeld dat Vietnam daarmee vooral een verkleinde of vereenvoudigde uitgave van China zou zijn miskent echter de werkelijke culturele ontwikkeling. Kenmerkend voor Vietnam was dat Chinese invloeden werden geïntegreerd in de inheemse cultuur, bijvoorbeeld wat betreft het bestuur: minder centralisatie en meer decentralisatie. De beïnvloeding door Zuidoost-Azië is evident. Men denke alleen maar aan de betekenis van het hindoeïsme in het midden en zuiden (vooral in de Champacultuur), aan de paalwoningen, de op boten lijkende grafmonumenten en de gewoonte om betel te kauwen.

De Nam Tiem

In theorie heerste de Ledynastie over het expanderende Dai Viet tot het einde van de achttiende eeuw. In werkelijkheid was de macht in het noorden vanaf het midden van de zestiende eeuw in handen van de mandarijnenfamilie van de Trinh. Hun voornaamste concurrent was de familie van de Nguyen. De rivaliteit tussen

beide leidde ertoe dat de laatste familie zich vanaf de tweede helft van de zestiende eeuw concentreerde op het gebied in het zuiden en hun hoofdstad vestigde in het huidige Huê.

En hiermee kom ik toe aan een van de belangrijkste thema's uit de recente geschiedschrijving over Vietnam: de Nam Tiem (letterlijk: de beweging naar het zuiden) van de zeventiende en achttiende eeuw, dat wil zeggen de geleidelijke verovering van het zuiden (Dang Trong) door de Viet uit Dai Viet en de verspreiding van hun cultuur. Tot voor kort stelden de meeste nationalistisch en marxistisch georiënteerde Vietnamese historici de periode dat de Ledynastie de feitelijke macht in handen had (1428-1527) met Le Loi en Le Thanh Tong voor als de bloeiperiode van de Vietnamese geschiedenis. Zij hadden immers de Mingstrijders verdreven, een centraal bewind gevestigd, de staat op een nieuwe bestuurlijke en fiscale grondslag georganiseerd en gebieden ten zuiden van Dai Viet op de Champaheersers veroverd. De tijd daarna met de feitelijke verdeling van Vietnam in twee politieke eenheden (de Trinh in het noorden en de Nguyen in het zuiden) gold als een aberratie. In dit beeld van het verleden was evenmin ruimte voor een historisch verantwoorde plaats voor het multi-etnische karakter van de Vietnamese samenleving; de invloed van de Champa- en Khmerculturen of de minderheden eindigde zodra ze door de Vietnamezen werden onderworpen.

'A new way of being Vietnamese'

De Nguyen slaagden erin een machtspositie op te bouwen in het midden en zuiden van het huidige Vietnam. Feitelijk zijn zo in de loop van de achttiende eeuw twee Vietnams ontstaan: Dai Viet in het noorden met als hoofdstad Thang Long (het latere Hanoi) en Dang Trong meer naar het zuiden met Huê als hoofdstad. Met name de historici Keith Taylor en Li Tana hebben gewezen op de verschillen tussen het noorden en het zuiden. Zonder dat zij zich verlaagden tot een vorm van worteltrekken voor het Noord- en Zuid-Vietnam van de twintigste eeuw accentueerden zij dat in het zuiden 'a new way of being Vietnamese' ontstond, met unieke sociale, economische en culturele trekken. Hier ontstond een heterogene samenleving gevoed door verscheidene migratiegolven uit het noorden, die zorgden voor een geleidelijke vietnamisering met behoud van tal van lokale (vooral Cham) tradities. Er ontwikkelde zich hier een 'nieuw Vietnam' met Huê als centrum en met Thuan Quang ten zuiden van de Hai Van pas (met Hoi An) als een nieuw economisch centrum naast de delta van de Rode Rivier. Li Tana schonk uitgebreid aandacht aan de betekenis van de overzeese handel met Hoi An als de

voor buitenlanders aantrekkelijke haven – omdat de zaken daar goed waren geregeld en er geen hoge rechten werden geheven – en aan de groei van een meer op geld gebaseerde economie.

Het meest vernieuwend is wat Li Tana schreef over de cultureel-mentale verschuivingen in Dang Trong. De Nguyen moesten met de bevolking die in het zuiden (en in de bergen) leefde een nieuwe samenleving opbouwen en – om politiek te kunnen overleven – konden zij zich daarbij niet simpel beropen op de Chinees-Vietnamese traditie. Deze behoefte aan een eigen culturele identiteit is overal in de Nguyensamenleving zichtbaar, van het geven van nieuwe namen aan oude bestuursfuncties en hun andere betalingssysteem tot aan hun andere kleding en de verklaring dat de dynastie zijn oorsprong vond in het zuiden en niet in het noorden. De Nguyen toonden zich daarbij heterodox in cultureel en religieus opzicht. Het boeddhisme was krachtig, het confucianis-

me tamelijk zwak en er vond een vermenging plaats van de Vietnamese cultuur met niet-Vietnamese culturen, waarbij cultuurelementen van de Cham en de Bahnar werden opgenomen. Een staat met een multi-etnisch karakter dus, waarin minderheden een belangrijke rol speelden.

Assimilatie en culturele synthese contra nationalisme en etnocentrisme

Historici hebben ook steeds meer aandacht gekregen voor wat dit proces van gebiedsuitbreiding van de Viet in het midden en zuiden op de Cham en in de Mekong Delta op de Khmer voor de bevolking betekende. Recent heeft Charles Wheeler gewezen op het nationalisme en etnocentrisme in de meeste Vietnamese geschiedschrijving. Veelal werd de demografische ontwikkeling in het midden en zuiden beschreven als een proces van militaire veroveringen gevolgd door vreedzame infiltratie

'Een staat met een multi-etnisch karakter dus, waarin minderheden een belangrijke rol speelden'

Een 'nha rong', een negentien meter hoog gemeenschaps-huis van de Bahnar (een minderheid van 174.000 mensen in Centraal Vietnam), in 2003 door 42 dorpelingen uit het Centrale Hoogland nagebouwd in het Museum voor etnologie in Hanoi. Het drukt voor de Bahnar mannelijke kracht uit en wordt gebruikt als slaapplek voor ongehuwde jonge mannen, voor gemeenschappelijke activiteiten en voor ontvangst van gasten.

van Vietnamese kolonisten, die de door de Cham verlaten grond in gebruik namen.

Wheeler pleitte ervoor in de historiografie het accent te verleggen van de migranten uit het noorden naar de mensen die er al woonden. Dan ziet men dat de Viet veel zaken overnamen uit de Champacultuur en in een aantal gevallen hun stempel erop zetten: de Viet vietnamiseerden de Chamgodheid Po Nagar, gingen Sjiva aanbidden, zij voeren in Chamboten, gebruikten Champloegen en begroeven hun doden in graven naar Cham-model. En zij namen piraterij en slavenhandel over van de Cham. Wheeler stelde daarom voor de geschiedenis van de Vietnamezen en de Cham in elkaar te schuiven en die niet te zien als twee totaal van elkaar gescheiden werkelijkheden. Hij wees er verder op dat taalkundige onderzoeken lieten zien dat het verdwijnen van de Cham in de kuststreek niet betekende dat zij massaal werden gedood of verdreven maar dat zij opgingen in de nieuw gearriveerde Vietnamese bevolking – een beeld van assimilatie en culturele synthese dus. Recent is een belangrijke studie verschenen van de hand van Anne-Valérie Schweyer die als eerste stap alvast een gemeenschappelijke Viet-Champa geschiedschrijving voor een oudere periode (de jaren 1000-1500) biedt.

Tay Son Opstand en het keizerrijk van de Nguyen

Aan het einde van de achttiende eeuw vonden belangrijke veranderingen plaats in het gebied van het huidige Vietnam: de Le en Trinh werden verdreven in het noorden en de Nguyen overkwam hetzelfde – zij het slechts tijdelijk – in het zuiden. We kennen die gebeurtenissen onder de naam de Tay Son opstand. In de Vietnamese historische literatuur en musea wordt die veelal voorgesteld als een boerenopstand en als een periode waarin drie broers afkomstig uit Tay Son de eenheid van Vietnam tot stand brachten. Maar de oorsprong van de opstand moeten we volgens Le Tana en George Dutton vooral zoeken in problemen met de bergbevolking op wie de belasting steeds zwaarder gingen drukken in een periode dat de handel terugviel.

De drie Tay Sonbroers kregen weliswaar het hele huidige Vietnam in hun macht, maar een bewuste eenheids-politiek moeten we reserveren voor hun overwinnaar Nguyen Anh. Hij was de laatste overledene van de gedecimeerde Nguyenfamilie, die in 1802 onder de keizerstitel Gia Long het keizerrijk Viet Nam vestigde, dat formeel zou bestaan tot 1945.

Voor de tweede Nguyenkeizer Minh Mang (1820-1841) versterkte het centrale gezag naar Chinees-confucianistisch model: semi-autonome regionale bestuurders

in het noorden en zuiden werden tot de orde geroepen en het zuiden werd voor het eerst volledig geïntegreerd in de Vietnamstaat. Die nadruk op het confucianisme impliceerde het verbod voor volwassen mannen om boeddhistische gebedsdiensten bij te wonen, het verbannen van boeddhistische monniken naar de kloosters en de vervolging van katholieke missionarissen. Maar van een volledige overname van de Chinese cultuur was nooit sprake. Hij nam verder maatregelen om op cultureel gebied meer eenvormigheid te brengen door onderwijsinstellingen op te richten, 'tien gouden regels' te verspreiden en de aanbidding van de staat een vaste plek te geven. Daarnaast voerde hij een systematische assimilatiepolitiek in het zuiden, een gebied waar minstens 35 procent tot minderheden behoorde.

LITERATUUR

- V. Lieberman, *Strange parallels. Southeast Asia in global context, c. 800-1830* I **Integration on the mainland** (tweede druk; Cambridge 2007).
- John K. Whitmore, 'Foreign influences and the Vietnamese cultural core', in: D.R. SarDesai ed., *Southeast Asian history. Essential readings* (Boulder, Col. 2006) 23-45 (oorspronkelijk 1987).
- K.W. Taylor, **The birth of Vietnam** (Berkeley, Los Angeles en Londen 1983).
- O.W. Wolters, **History, culture and region in Southeast Asian perspectives. Revised edition** (tweede druk; Ithaca, N.Y. 1999).
- O.W. Wolters, **Two essays on Dai-Viet in the fourteenth century** (New Haven, CT 1988).
- John K. Whitmore, **Ho Quy Ly and the Ming (1371-1421)** (New Haven, CT 1985).
- Li Tana, Nguyen **Cochinchina. Southern Vietnam in the seventeenth and eighteenth centuries** (Ithaca, NY 1998).
- George Dutton, **The Tay Son uprising. Society and rebellion in eighteenth-century Vietnam** (Honolulu 2006).
- A.B. Woodside, **Vietnam and the Chinese model. A comparative study of Vietnamese and Chinese government in the first half of the nineteenth century** (Cambridge 1971).
- Choi Byung Wook, **Southern Vietnam under the reign of Minh Mang (1820-1841). Central politics and local response** (Ithaca 2004).
- Miriam Lambrecht en Christian Schicklgruber ed., **Vietnam. Kunst en culturen van prehistorie tot op heden** (Brussel 2003).
- Charles Wheeler, 'One region, two histories. Cham precedents in the history of the Hoi An region', in: **Nhung Tuyet Tran en Anthony Reid ed., Viet Nam. Borderless histories** (Madison 2006) 163-194.
- Anne-Valérie Schweyer, **Le Vietnam ancien** (tweede druk; Parijs 2008).
- John Kleinen e.a. ed., **Leeuw en draak. Vier eeuwen Nederland en Vietnam** (Amsterdam 2007).